

Ali GEVGİLİLİ
İ.Ü. İletişim Fakültesi

2000'Lİ YILLARIN EŞİĞİNDE MODERN İLETİŞİM TOPLUMU VE YAZILI BASININ GELECEĞİ...

Yazılı basın yirminci yüzyıl sonlarında önemli bir değişim ve bunalım aşamasındadır. **Bunalım**, özellikle günlük basında, dünyanın genel ekonomik düzeyinde görülen gelişmelere, okur yazarlık oranındaki artışlara karşılık gazete baskı sayılarının **gerileme**'ye başlamasıyla açık biçimde ortaya çıkmaktadır.

Günlük basındaki bunalımın ilk sonucu, çoğu toplumda ülke çapında yayın yapan **gazeteler**'in bir bölümünün giderek **kapanmak** zorunda kalmasıdır. Özellikle 1970'li yıllardan sonra, Washington ya da Paris gibi büyük dünya başkentlerinde yayınlanan günlük gazete sayısı önemli ölçüde azalmış bulunmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin komşusu Yunanistan'da bile giderek ortada ancak iki ulusal gazetenin kalacağı yolundaki değerlendirmelere yol açabilmektedir (1).

Yirminci yüzyıl son çeyreğinde özellikle Batı dünyasında görülen basın bunalımının bir başka sonucu ise, çoğulcu toplumlarda sosyal ve ekonomik bakımdan **güçsüz kesimlerin gazete çıkarabilmelerinin** adeta olanaksızlaşmasıdır. Daha 1960'lı yıllarda **klasik demokrasi**'nin anayurdu sayılan İngiltere'de, İngiliz İşçi Partisi'nin tüm tarihiyle özdeş sayılan **Daily Herald** gazetesi, 1.3 milyonu bulan satışına karşılık, zardan kurtulamadığı için kapanmak zorunda kalmıştı. **Daily Herald**'in yerini alan **The Sun**, ancak sonraki sahibi Rupert Murdoch'un **sansasyon gazeteciliği** sayesinde güçlenmiştir. Basın bunalımı 1980'lerde bu kez İngiliz sisteminin simgesi durumundaki **The Times**'i de çok derinlerden sarsmıştır. Oldukça önemli ölçülerdeki ilan gelirlerine karşın, **The Times** el değiştirmek zorunda kalmıştır.

Aynı olumsuz gelişme çizgileri bir dizi ABD gazetesinin yanı sıra, Batı Avrupa'nın çoğu tanınmış gazetesi için de söz konusudur.

(1) Victor Walker, "Letter from Greece/The Voices Grow Fainter", **Focus**, December 1982, s. 47.

A. Çağdaş Basın Neden Bunalım Geçiriyor?

Görünüşte basındaki bunalımın ardında şu etkenler yer almaktadır :

1. Günlük gazeteler yeryüzünde çıplak **maliyet** fiyatlarının altındaki bedellerle **satılan** belki de biricik sanayi ürünleridir. Gazetenin yüksek **maliyet** fiyatıyla - ona oranla - daha düşük kalan **satış** fiyatı arasındaki açık, **ilan** ve **reklam** gelirleriyle kapatılmaktadır. Oysa, **televizyon türü görsel / işitsel** bildirişim araçları gittikçe yaygınlaşmakta ve genel reklam gelirlerinden önemli bir payı günlük basından kendilerine doğru çekmektedir. Bunun sonucu olarak da, günlük gazetelerin satış dışı gelirlerinde yeterli artışlar gerçekleşmemektedir.

2. 1970'ler sonrasında Batı sisteminde yaygınlaşan **enflasyon** ve **ekonomik durgunluk**, günlük basını olumsuz yönde etkilemektedir. Basında kullanılan kâğıt, baskı malzemeleri, film ve çeşitli elektronik araçların maliyetleri sürekli yükselmekte; buna karşılık **faiz** oranlarında görülen büyük artışın da eklenmesiyle, günlük gazetelerin kendilerini **mali** açıdan ayakta tutabilmeleri zorlaşmaktadır.

3. Bunalımın bir başka boyutunu, devlet ve hükümetlerin uzun bir süre boyunca basına yaptıkları çeşitli **destekler**'den vazgeçmeleri oluşturmaktadır. Ucuz fiyatla basına kâğıt sağlanması, gazetelerle ilgili dışalılara ve yatırımlara vergi kolaylıkları tanınması gibi uygulamalar azaltılmakta ya da tümüyle kaldırılmaktadır.

Bunlar yazılı basını özellikle **ekonomik** açıdan bunalıma iten görünürdeki etkenlerdir.

Ancak yazılı basının bunalımı acaba salt bunlarla mı ilgilidir? Bunlar, başka bir deyişle, bunalımın gerçek **neden**'leri mi, yoksa **sonuçlar**'ı mıdır?

B. Gerçek Etken : Uygarlık Yapısındaki Değişim ...

Soruna daha sağlıklı bir yanıt verebilmek için, gelişimi tüm **topumsal** ve **tarih-sel** süreci çerçevesinde ele almak gerekir. Böyle, ine geniş bir bakış açısıyla eğilindiği zaman, bunalımın kökeninde şu olgular görülecektir :

- I. Çağdaş dünyada iletişim belirli bir **modern toplum** yapısı içinde gerçekleşmektedir. Yirminci yüzyıl sonlarına doğru **modern toplum yapısı köklü değişim** ve **dönüşümler** geçirmektedir.
- II. Toplum yapısında beliren değişim, **bilişim** (information) ve **iletişim** (communication) modellerini **altüst** eden gelişmeleri yanı sıra çekmektedir.

Yazılı basının arasına girdiği **bunalım dönemi**, ancak bu yapı **değişimi** eşliğinde çok daha sağlıklı biçimde anlaşılabilir.

Burada bu yönde bazı yaklaşım denemeleri yapılacaktır.

MODERN TOPLUMUN YENİ OLUŞUMLARI VE İLETİŞİM

Genellikle insan soyunun her yeni / gelişim aşaması, ortaya çıkardığı toplumsal, ekonomik, politik, kültürel ve teknolojik yapıya uygun düşen dünya görüşlerini, bilgi ve iletişim çerçevelerini yaratır. **Bilişim** ve **iletişim** modelleriyle genel **toplum yapısı** arasında bu anlamda **işlevsel** (fonksiyonel) ilişkiler vardır.

Uygarlık tarihi, son birkaç bin yılda köklü bazı değişim aşamaları görüldüğünü anlatmaktadır :

- **Yazı'nın** bulunması, insan yaşamında büyük bir devrim olmuştur. **Bilgi** böylece belli bir yere kaydedilebiliyor ve bunların kuşaktan kuşağa geçebilmesi sağlanıyordu.
- **Basımevi'nin** ortaya çıkarılması, bir başka devrimdi. Bilgiler **kitap, gazete, dergi** ve başka biçimlerde çok büyük sayılarda basılıp giderek, tüm topluma doğru açılmaya başlayacaktı.
- Yirminci yüzyılın ikinci yarısında özellikle **otomatik kontrol, bilgisayar, elektronik** teknolojisi ve **sibernetik** alanındaki gelişmeler, insan yaşamında bu kez bir başka **değişim** çağının kapılarını aralamaktadır.

Çağın yeni gelişmeleri, en sonunda, **basılı kültür** ile **görsel / işitsel** nitelikteki **elektronik kültür** arasında belki de bir yolayrımını ortaya çıkaracaktır. Bu olayın daha gerisinde, çok daha ileri **uygarlık** biçimlerine dönük başka **ana yapılar** ve **sorunlar** bulunmaktadır.

Söz konusu yapı farklarını araştırabilmek için öncelikle **basılı kültür** ortamıyla **elektronik kültür** ortamı arasındaki nitel ve nicel değişimi incelemek yararlı olacaktır. Gelecek, geçmişten soyutlanılarak düşünülemez. **Yarın**, geçmişin bir uzantısı olacağından değil; tersine, belki de, geçmişin önce antitezi ve sonra da bambaşka bir sentezi olabileceği için...

İletişim araçlarının gelecekteki durum ve işlevlerini belirlemede - birbirlerine yakından bağlı olarak - iki ana etken rol oynayacaktır :

1. **Modern yaşamın içinde oluştuğu sivil toplum düzenindeki çok boyutlu değişiklikler,**

2. Basılı kültür ile görsel / işitsel kültür arasındaki çelişki ve etkileşimler.

A. Yazılı Basım Hangi Tarihsel Koşullar Yarattı?

Modern anlamıyla **günlük basın**, Batı dünyasında **Sanayi Devrimi**'ni yaratan **sivil toplum** düzeni içinde doğup gelişmiştir. **Basım** teknolojisinin bulunması, bir rastlantı sonucunda olmamıştır. Bütün bu gelişimin içinde, **basımevi**'ni çağırان bir dizi etken bulunmaktaydı.

Ortaçağ'ı kapatıp **Yeniçağ**'a yönelinmesini sağlayan ortam, aynı zamanda, eski tarihsel değiş tokuş biçimlerini geride bırakarak, modern **para ekonomisi**'ne doğru uzanan köklü bir ekonomik ve toplumsal **yapı** yenilenmesiyle birlikte biçimlenmiştir. Avrupa'nın ünlü kentlerinde böylece aristokrasi ve Hıristiyan din kurumlarının dışında, ticareti, üretimi, para ve sermaye hareketlerini elinde tutan **yepyeni** sosyal güçler belirmekteydi. Bunlar, Avrupa çapında **Sanayi Devrimi**'ni yaratacak olan dinamik potansiyelin ilk çekirdekleriydiler. Ancak hiçbir tarihsel oluşum salt ekonomik düzeyde kalmaz. Batı kentlerinde ortaya çıkan yeni sınıfların, **burjuvazi**'nin, aynı zamanda kendi ekonomik, sosyal ve politik iktidarını gerçekleştirecek olan modern bir dünya görüşüne, felsefeye, ideolojiye de gereksinimi bulunmaktaydı. Bu gereksinim **aydınlanma** felsefesini, **laik dünya görüşünü**, **modern bilim**'in gelişimine aracılık eden **üniversite**'yi ve **siyasal demokrasi**'yi sahneye çıkarmıştır. Söz konusu süreç, **bireysel hak** ve **özgürlüklerin** toplumun çeşitli kesimleri arasında **yatay** ve **dikey** olarak serbestçe kullanılabilmesini öneren **sivil toplum** yapısını güçlendirmiş ve pekiştirmiştir (2).

Sivil toplum, kendisine varlık veren yeni uygarlık ve kültür yapısını o çağda öncelikle **basılı kültür** aracılığıyla yaygınlaştırabilirdi. **Basımevi**'nin bulunmasından ikiyüz yıl kadar sonra önemli kentlerde biribiri ardına kurulan **günlük gazeteler**, büyük ölçüde, **sivil toplum**'a özgü değerleri **savunma**, **tanıtma** ve **yayma** işlevini üstlenmişlerdir. **Bilgi** böylece toplum içinde belli başlı kesimlere doğru yayılıyor; **yeni dünya görüşü** yığınsallaşp siyasallaşıyordu.

Buna karşılık, eski düzenin güçleri günlük yazılı basına karşı zaman zaman çok sert engellemelere başvurmuşlardır. Yeni görüşleri savunan gazetelerin, çıkarılabilmesini önlemek amacıyla, gazete yayını **önizin**'e bağlanmış; **ruhsat** vermek için ağır koşullar öne sürülmüştür. Haber verme hakkını kısıtlamak amacıyla **sansür** ve **haber tekelliliği** gibi yöntemlere başvurulmuştur. Çeşitli siyasal, ekonomik, yasal engellemeler ve cezalarla, **eleştiri** hakkının kullanımı zorlaştırılmıştır. Sivil toplumun yeni güçleri, eski düzenden gelen bu tür karşı tepkilere dirençlerini, **basın özgürlüğü** olgusuyla dile getirmişlerdir.

(2) Ali Gevgilili, "Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Basım ve Atatürk", İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 39, No: 4 Temmuz 1980-Eylül 1981, s. 2

Çoğulcu toplumlarda son üç ya da dört yüzyıl boyunca **yazılı basın'**ı geliştiren dinamik, en sonunda, modern yaşamı ortaya çıkaran karmaşık bir sürecin ürünüdür.

B. Görsel / İşitsel Anlatım Biçimlerine Doğru ...

Yirmibirinci yüzyıla doğru yönelen modern yaşamda **yazılı/basılı bildirişim** sistem ve modellerinde giderek yine çok önemli bazı **değişimler** görülmektedir. Gerçekte, **nitelik** ve **nicelik** açısından, yakın dönemlere kadar uygulanan yazılı sistem ve modellerden belirgin farklılıkları bulunan çağdaş **görsel / işitsel** anlatım biçimleri ortaya çıkmaktadır:

- **Yazılı basın**, kâğıt üstüne basılan, bağımsız ya da ayrı nüshalar halinde dağıtılıp yayılan iletişim araçlarını kapsar. Oysa, **görsel / işitsel** iletişim araçları, çokluk **elektronik** teknolojisi yoluyla, **genel** ve **sürekli** bir bildirişim ağı yaratmaktadır.

- **Yazılı kültür**, nitelik açısından, özellikle Rönesans sonrasına ait son 500 yılın birikimlerini simgelemektedir. **Elektronik kültür** ise, daha **açılış** döneminde bulunan ve gerçek niteliği ancak gelecek çağlarda belirlenecek olan çok daha **değişik** bir insanlık çağının olanaklarını bağrında taşımaktadır. Yarının uygarlığı, geçmiş çağlardan bambaşka yaşayış biçimlerini, dünya görüşü ve kültürleri yaratacaktır.

Gelişim yolundaki bilgisayar, sibernetik ve elektronik teknolojisi, yeni **uygarlık** aşamasının **neden'i** değil, **sonuç'**larından birisi olabilecektir ancak... Yeni gelişimin gerçek dinamosu, insanoğlunun geçireceği **uygarlık değişimi** sürecidir.

C. Makine Uygarlığından Bilgisayar Çağma Geçiş ...

Sanayi Devrimi'nin, bazı düşünörlere göre, Yirmibirinci yüzyıl ortalarında bitecek olan ana gelişim süreci, gelecekte yerini başka aşamalara bırakacaktır. Örnek olarak, 1990'lı yıllarda **kişisel bilgisayar** ya da **ev bilgisayar**ı düzeninin ileri toplumlarda belirli biçimde yaygınlaşacağı varsayılmaktadır. Bunlar, salt konutların içine girmekle kalmayacak; tüm konut bireylerinin kullanabileceği araçlara dönüşecektir. Daha 1980'ler başlarında, bir ciltlik **Britannica Ansiklopedisi'**ni bir toplu iğne başma kaydedebilecek düzeyde ileri teknolojiler geliştirilmiş bulunuyordu. Yeni bilişim sistemleri, çok geniş çaplardaki bilgileri **bilgi bankaları** içinde depolayacak ve bunları geniş kesimlerin kullanımına açabileceklerdir. Bilgisayar teknolojisindeki son buluşlar, bu araç ve yöntemlerin ekonomik ve sosyal maliyetini de hızla düşürmektedir.

Dünyanın teknolojik üstyapısındaki çok boyutlu değişimin önemli bir sonucu - bazı varsayımlara bakılırsa - klasik **makine uygarlığı'**nin **aşılması** olacaktır. Yeni çağdaş yaklaşımlar «**küçük güzeldir**» anlayışına dayanmakta ve bilgisayar teknoloji-

sinden yararlanılarak, küçük birimler içinde **yaratıcı** çalışma ve üretim koşullarının geliştirilebileceğini savunmaktadır. İnsanlar değişik biçimlerde yaşayabilecek, iş yöntemleri değişecek, **zamanın kullanımı** ve değerlendirilmesi başka nitelikler olacaktır.

D. Yeni Bilişim ve İletişim'in Ana Özellikleri:

Yaklaşan çağ, insan topluluklarının **bilgilenme** ve **iletişim** yöntem ve gereksinimlerinde köklü değişiklikler yaratmaya adaydır. Bu konuda şu varsayımlar yapılabilir :

1. **Bilgilenme** sürecinde **zaman** giderek dondurulmaktan kurtulacaktır. **Yazılı** basın ve yayın araçları, bilgiyi basımın gerçekleştiği anda dondurmaktaydı. **Elektronik** bilgi, bilgi edinmede zamana karşı **süreklilik** sağlamak ve çok daha önemlisi, bilgi bankaları aracılığıyla, eski bilgileri de istendiği anda **geri çağırma** olanağını vermektedir. Toplular ve bireyler, bu sürekli bilgi akımını, düşünme ve yaratma potansiyellerini arttıran biçimlerde kullanabilirler.
2. Modern dönemlere ait bilişim genellikle **somut** verilere dayalı bilgiler niteliğini taşımaktadır. Bunlar, sayılardan, istatistiklerden, dün ve bugün arasında karşılaştırmalara olanak sağlayan verilerden kaynaklanmaktadır.
3. Modern bilişim ve iletişim yöntemleri, özellikle genç kuşaklara **çocukluk** dönemlerinden itibaren görsel / işitsel araçlarla çalışma şansını verecektir.
4. Ortaya çıkacak modern iletişim sistemlerinde, hem daha **nesnel**, hem de değişik bilgi alanlarını **bütünleştiren** (disiplinlerarası) **bilgi alışverişleri** yapılacaktır. Yeni **bilişim** ortamında, bilgiler ileri düzeylerde ayrıştırılıp **dizge** ve **dizinler**'e bağlanacağı gibi; bu yöntemlerden yararlanmasını bilenler açısından onlar arasında çok karmaşık **bağlar kurma** olanakları doğacaktır.
5. Soyut bir yaklaşımla, yeni çağlarda toplumlar içinde de, uluslararası da eski dönemlerden daha geniş ve **özgür bilgi akımları**'nın gerçekleştirilebileceği düşünülebilir. Böylece, geçmişin **kapalı dünyü** koşullarının gittikçe geride kalması; bir **açık dünya** içinde, **uygarlık, bilgi** ve **teknoloji** paylaşımının yaygınlaşması beklenbilir.

Kuşkusuz, bu değerlendirmeler genellikle **uluslararası iyiniyet, barış** ve **işbirliği** anlayışından kaynaklanan ve belirli bir **yumuşama** ortamının süreklilik kazancasını varsayan yaklaşımların sonucudur.

E. Geleceğin sakıncası : Tek Boyutluluk ...

Gelişim gerçekten tasarlanan yönde olabilecek midir?

Yirminci yüzyılın uluslararası gerçekleri ve dünya gerilimleri bu alanda çok önemli ve kuşku verici olasılıkları da sergiler. Sosyal sistem ayrılıkları, tarihsel önyargılar ve karşı tepkiler, büyüyen **uluslararası gerilimler**, tasarlanan **açık dünya** modelini sürekli ters yönde sarsabilecek etkenlerdir. Ayrıca, **Sanayi Devrimi**'nin yarattığı uygarlık yapısı da, bir aşamadan sonra, kendisini aşan daha ileri süreçlere önemli ölçüde direnecektir. Bu eğilimler, **bilişim** ve **iletişim** açısından da çetin sorunlar yaratabileceklerdir. Örnek olarak :

a) **Şiddetli uluslararası güç çekişmeleri**, elektronik bilgi akımlarında önemli **parçalanma ve kutuplaşma**'lara yol açabilir.

b) Bilgi akışının yapıldığı kanallara, iç ve dış **karışmalar** denenebilir. Özellikle değişik nitelikteki **kanal gürültü ve sapırmalarıyla**, ulusal ve uluslararası düzeylerde **yönlendirme çabalarında** bulunulabilir.

c) Elektronik bilgi, **tek boyutlu**'laştığı ölçüde bir başka **total kurum niteliğine** bürünebilir. George Orwell'in 1984 adlı ünlü romanında başka bir amaçla yaptığı "**dikkat, büyük ağabey gözetliyor**" uyarısı böylece evrensel bir olguya dönüşebilir.

d) Bilgi sistemleriyle bağ kurmakta ve hele onlara yön vermekte **güçsüz** durumda olan toplum kesimlerinin bunalımı ve bağımlılığı belirli koşullar altında **yoğunlaşabilir**.

Kaldı ki, Yirminci yüzyıl uygulamaya giren köklü değişikliklere karşılık, değişik toplum kesimleri ve dünya ulusları arasındaki **gelişme ve gelir eşitsizlikleri**'ni de keskinleştirmiştir. Sözgeşi, 1980'li yıllarda kişi başına ulusal gelirleri **15 bin ABD Doları**'nı aşan ileri sanayi ülkelerinin yanında, kişi başına geliri hala **500 ABD Doları**'nın bile altında kalan pek çok ülke görülür.

Bir dünya Yaratabilmek ya da Yaratamamak...

Modern yaşamda, yarın adına **umut** veren büyük olanaklarla birlikte ağır **kaygılar** yaratan olumsuz etkenler de gözlenmektedir. Geleceğe dönük dinamik olanaklar ve olumsuz etkenler, birbirinden değişik sonuçlara yol açabilecektir :

1. **Açık dünya** doğrultusundaki gelişmeler, uluslararası olumlu bir **etki-leşim**'e ve geçmişin bunalımlarını geride bırakan köklü atılımlara olanak verebilir.

2. **Baskıcı** ve **tutucu** yanı ağır basan bir ortamı, çağdaş dünya insanlarını ve toplumlarını **üst, orta ve alt** kültürler durumunda bölerek, yeni **bağımlılıklar**'a neden olabilir.

3. **Sanayi toplumu**'na daha tümüyle geçememiş bulunan gelişmesi yetersiz ülkelerde **geleneksel kesimle modern kesim** arasında varolan ikili yapılar giderek çok daha karmaşık ve bunaltıcı **çoklu yapılar**'a dönüşebilir. Bunlar, aynı toplumun bağrında birbirlerinden inanılmaz ölçüde farklılaşabilen **çelişik sosyal, politik, ekonomik, kültürel düzeyler** belirmesiyle sonuçlanabilir.

Özlemi duyulan sonuç, yeni **bilişim ve iletişim** modellerinin, insanoğlunun henüz tümüyle kullanılmadığı bilinen **yetenek ve zeka**'sını daha ileri yöntemlerle harekete geçiren ve özellikle **gelişmemiş** yörelere, **güçsüz sosyal kesimlere** ve modern uygarlığa katılamamış toplumlara yepyeni beceri, yetenek ve fırsatlar kazandıran niteliklerle ulaşabilmesidir. Bu, gelecek adına beslenebilecek haklı bir umuttur ancak...

Yirminci yüzyıl sonlarında özellikle günlük **yazılı basın** alanında yoğunlaşan **bunalm** basit bir **gazete/televizyon rekabeti** ya da sıradan bir **üretim ve işletmecilik sorunu** değildir. Olayın köklerinde, modern **uygarlık yapısı**'ndaki **değişim** ve daha özelden de, **yazılı iletişim**'den elektronik ve otomatik kontrol teknolojilerine dayalı **görsel / işitsel iletişim**'e, yeni bildiri ve bilişim simge ve biçimlerine yönelişten kaynaklanan çok kapsamlı etkiler yermektedir. Bu ana eğilimler, tarihsel **sivil toplum** yapısındaki önemli yeniliklere yol açacakları gibi, sivil toplum kurumlarını da aşama aşama dönüştüreceklerdir.

Değişim, bu yanıyla önlenemeyecek bir süreçtir.

Klasik Gazete'nin Yapısını Bekleyen Değişimler...

Gelişmelerin etkileri ve uzantıları, **yazılı basın, gazete ve gazetecilik** alanlarında da görülecektir. Oldukça uzun bir süre içinde bu alanlarda şu olasılıklardan söz edilebilir :

- **Klasik gazete**'nin tüm yapısı giderek değişecektir. **Durağan nitelikteki basılı gazetenin** yerine; sürekli, dinamik bir **elektronik gazete** ya da benzeri bir görsel / işitsel yığınsal bildirişim aracı gelişecektir.

- **Gazeteciliğin temel çalışma** koşulları, ortamı ve **uygulama yöntemleri** yepyeni biçimler alacaktır.

- **Tarihin ve toplumun gazeteden beklediği** ya da anladığı **işlev** dönüşecektir.

Yaklaşan uygarlık aşamalarının yeni insanları, **soyutlama** düzeyleri yükselen ve **dünyaya bakış açıları** köklü değişikliklerden geçen kişiler olmaya adaydır. İnsanoğlu, bu ileri **kültür ve bilişim** ya da **iletişim** sistem ve modelleri aracılığıyla, kendisine bambaşka **sentezler** yaratacaktır.

Bu da, yerinde bir bekleyiştir.

II

GEÇİŞ TOPLUMLARINDA İLETİŞİM VE BASININ GELECEĞİ...

Uzun süreli **evrensel eğilimler**, dünyanın ayrı gelişim düzeylerindeki kıtalarını, toplumlarını ve insanlarını kısa sürede yine değişik biçimlerde etkilerine alacaklardır.

Sorunlar, bu bölümde, daha çok **Türkiye** konumundaki **geçiş toplumları**'na ağırlık verilerek incelenilmeye çalışılacaktır.

Geleneksel **kırsal toplum** yapısından önemli ölçüde çıkmakla birlikte, modern sanayi toplumuna da tümüyle uyamamış olan **geçiş toplumu**, tarihsel nedenlerle, **sivil toplum** yapısından da önemli ölçüde uzaktır. Yapının giderek aynı doğrultu ve nitelikte dönüşmesini beklemek kolay olmadığı gibi, çoğu kez haklı da bulunmayabilir. Bu tür dönüşümleri engelleyen geniş bir dizi tarihsel, çevresel, toplumsal nedenin varlığı bilinmektedir.

A. Temel Çözüm : Sivil Toplum Yapısını Derinleştirmek...

Çağdaş gelişim, ana eğilimleriyle, yeni uygarlık ve kültür değerlerini gittikçe geniş bir toplumsal **taban**'a indirme yönündedir. **Geçiş toplumları**'nın insanları, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel düzeylerinin yükselişi ölçüsünde, yeni bir **yurttaşlık bilinci** kazanmaktadırlar. Böylece insanlar toplumsal gelişime birer birey olarak **katılma** fırsatını ve hakkını elde edebilmektedirler. Geçiş toplumunun bu aşamasında, tarihsel yapısının gereksinimleriyle de uyumlu düşecek türde bir başka **sivil toplum** yapısı sağlanması, daha ileri aşamalara yönelişi kolaylaştıracaktır. **Basın** ve **gazete**'nin bu süreçte üstlenebileceği görevler hiç de az değildir. Ne var ki, özlenen daha geniş çerçevelere ulaşma çabaları sırasında ortaya çıkabilecek olumsuz bazı etkenler de söz konusudur :

- Özellikle dar boyutlu, hoşgörüsüz bir **resmi ideoloji**'nin tekelinde tutulduklarında, çağdaş **görsel / işitsel iletişim araçları** çokluk katı ve baskıcı kurumlara dönüşebilirler.

- Toplumda salt **resmi ideoloji** çerçevesinde onay gören olguların iletişim ortamına yansıtılması, çerçevenin dışında kalan öteki sosyal kesimlerde derin **yabancılaşma**'ları kışkırtabilir. Özellikle yoğun bir **sosyal yapı çözülmesi** sürecinde bulunan **geçiş toplumu** açısından bu durum bazan **trajik ve anarşik** sonuçlar da yaratabilir.

Geçiş toplumu, bütün bu **bunaltıcı** olasılıkları önceden göz önüne alarak onlara gerekli demokratik yanıtları veren çözümleri, **sivil toplum** kurumlarına başvurarak, daha sağlıklı biçimlerde bulabilir. Böyle bir çözümleme, geçiş toplumuna **geniş boyutlu**

bir bilişim ve iletişim ortamı sağlanmasını zorunlu kılacaktır. Söz konusu ortam, yine aynı doğrultudaki politik çözümlerle birlikte oluşturulabileektir; onlardan bağımsız ve soyut olarak değil... **Yazılı basın** ve hele **gazeteler**, varlıklarını, yeni ortamda da kendilerine kalıcı işlevler buldukları ölçüde sürdürebileceklerdir. Yazılı basın, son çözümde, toplumsal yapının ve uygarlığın gelişimiyle uyumlu ve tutarlı bir **yeni kimlik bulma** göreviyle karşı karşıyadır.

Toplumunu Kucaklayan Bir Basın Yaratmak İçin...

Yirminci yüzyıl sonlarında **geçiş toplumları**'nda yazılı basını bekleyen görevler çetindir.

Yazılı basın'ın modern işlevlerini bulabilmesi nasıl gerçekleştirilebilir?

Sorunun yanıtı yine **geçiş toplumu**'nun özellikleri içinde gizlidir :

1. **Yazılı basın**, öncelikle **değişen** toplum yapısını yakından izlemek ve yeniden biçimlenmekte olan **sivil toplum** düzenini en somut gerçekleriyle yansıtmak zorundadır. Özellikle **resmi çerçevelerin dışındaki grupların** da, ekonomik, sosyal, kültürel gerçekleri ve özelemleriyle basında bir yer bulabilmesi gerekir.

2. **Kadınlar**, çağdaş dünyanın ikinci yarısını oluşturmaktadırlar. Çağdaş yaşam içinde **kadınlar**'ı yalnız bir **moda** ya da **süslenme** perspektifi içinde görmek, ters bir yaklaşımdır. Çağın yeni kadını, toplumsal oluşuma **katılma** özlemini duymakta; **eşitlikçi** bir tutumu benimsemektedir. Gazete, kadını, modern kimliği ve arayışları, beklentileriyle sayfalarına yansıtılabilmeli, ona seslenebilmelidir.

3. **Çocuklar** ve **gençler** de giderek önemli bir **kimlik değişimi** içindedirler. Çocuklar ve gençler kendilerine **masal** anlatılan ya da belirli **eğlence** gereksinimleri karşılanmakla yetinilen gruplar biçiminde düşünülmemelidirler. Yönelinmekte bulunan yeni kültür ve uygarlık değerleri içinde gençler ve çocuklarla **bağlar** kuran yepyeni **anlatım** ve **yansıtma** yöntemlerini araştırmak, bu aşamada yazılı basının bir başka görevidir.

4. **Artan işbölümü**, **geçiş toplumunda yeni meslek gruplarını** ve **çalışma biçimlerini** ortaya çıkarır. Yazılı basın, modern sosyal kesimlerin gelişim düzeyine uygun olarak, **uzmanlaşmak** ve genel kalitesini sürekli geliştirmek durumundadır.

5. **Geçiş toplumu** içinde **kırsal kesim** de köklü değişikliklere yönelmektedir. Kır insanlarını salt kan davası, başlık parası ya da cinayetlerle eş tutmak, tutarlı olamaz. Yeni **sanayi uygarlığı**'na yönelik sırasında **kırlar** derin ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarla, ikilemlerle karşılaşacaklardır. Yazılı basın bu gerçeklikleri yansıtılabilmelidir.

6. **Uygarlık süreci**, topluma yepyeni **alışkanlıklar** ve daha ileri **beceri** ve **beğeniler** sunma gereğini getirecektir. Beceri ve beğenilerin hızla değişmesi, basın içinde yeni uzmanlık bölümlerini ve sayfalarını açmayı zorunlu kılar. Okura çağdaş yaşamın bütün boyutlarıyla yansıtılabilmesi, **iktisat**, **dışpolitika**, **çalışma dünyası**, **kültür-sanat alanlarından gezi**, **eğlence**, **konut**, **mutfak**, **bahçe** ya da **beden eğitimi** konularına kadar çok değişik sorunların basında ayrıntılarıyla ele alınmasına bağlıdır.

7. Yeni dönemde **haber verme** işlevine daha ileri anlayışlarla eğilmek zorunlu-
laşacaktır. Okur, basında, geçmiş dönemlerin başlıca özellikleriyle yeni gelişmeler
arasında karşılaştırmalara olanak veren geniş bilgiler arayacak; ana sorunlar üstünde
ilgili tüm grupların ve uzmanların açıklama ya da değerlendirmelerini duymak isteye-
cektir. **Sivil toplum**, sosyal güçler açısından önem ve değer taşıyan herşeyin **haber sa-**
yıldığı düzendir. Bunun için de hem **habere bakış açısı**, hem de **haber yazım teknik-**
leri köklü değişikliklerden geçirilmelidir.

8. Gazetecilikte **araştırmacı** yanı ağır basan, **bilimsel yöntemlerle halk** arasında
pratik ilişkiler kuran, çağdaş bir **araştırmacı gazetecilik** anlayışı yerleştirilmelidir.

9. **Köşe yazıları**, yorumlar ve özellikle **başyazılar**; bir yazarın o anda düşünce-
bildiklerini sıraladığı oldukça **rastlantısal** bir yazarlık anlayışından kurtulmak zorun-
dudur. Yeni dönemlerin yazarı bilgi, araştırma, istatistik veriler ve bilimsel yöntemleri,
ustalıkla bir yazım tekniğiyle, günlük gelişmeler çerçevesinde geniş okur gruplarına
iletebildiği ölçüde başarılı sayılacaktır.

10. **Günlük basın** olayları izlerken, her gün her yeni **baskı** kalıbında bir başka
heyecan verici haber'i duyurmaya çabalamanın yanında özellikle haftanın belli günle-
rinde ya da hafta sonlarında toplumda ve dünyada olup bitenleri **toplu** ve **genel** olarak
değerlendirmeye de yönelmelidir. Bu görevi gerçekleştirmek için, gerekiyorsa **dergi ni-**
teliğinde ekler düzenleyebilmelidir.

Bunlar, gelecek dönemlerde de, yazılı basına en azından **görsel / işitsel** bildirişim
araçlarının yanında bir **işlev** ve kendine özgü bir **etkinlik** kazandırabilecek yeni bir
basın kimliği oluşturulmasının çıkış yollarıdır. Sözkonusu geleceğe dönük işlev
arayışları, hemen her alanda çok geniş başka bazı gereksinim ve beklentilerle de pe-
kiştirilebilir.

III

ÇOKLU YAPILI, ÇOK GERÇEKLİ BİR TOPLUMA DOĞRU...

Dünyaya ve topluma yalnız **ilgi çekme** ya da **heyecan verme** açısından eğilen bir
yazılı basın, varlığını belli bir süre daha koruyabilse bile uzun sürede çağdaş uygarlık
değişiminin meydan okumaları karşısında güçsüz kalacaktır.

Uygar yaşamın sivil toplumu, **çoklu yapıli** ve **çok gerçekli** bir toplumdur. **Sivil**
toplum'da tek gerçek, tek doğru yoktur.

Uygarlığın yeni gereksinimleri önünde kendisine güvenilir bir yer arayan basın,
ana kural olarak, çağına yönelişlerini görebilmeli ve çeşitli toplumsal kesimlerin inanç
ve özlemlerini **yansıtma** alışkanlık ve hoşgörüsünü kazanabilmelidir. Bu, daha uygar,
ileri ve demokratik yaşantı biçimlerine geçişin gündeme sürdüğü zorunlu bir istektir.

Bir **sanayi işletmesi** niteliğiyle, günlük basının büyük kaynakları, teknoloji ve
yatırımları gerektirdiği bir çağda; yeterince örgütlenememiş, güçsüz ve kendi iletişim

araçlarını yaratma olanağından yoksun sosyal kesimler, seslerini nasıl duyurabileceklerdir?

Bu, çağın bir başka temel bunalımı ve sorunudur.

Sivil toplum, gelişebildiği ölçüde, bu bunalımı da çözebilecek olanakları doğurabilir.

Bir **sanayi ürünü** gibi hazırlanan, bir **meta** biçiminde pazara sunulan yazılı basının ve hele **gazete'nin**, **görsel / işitsel iletişim** araçları gittikçe öne çıkarken, kendisine bir **işlev** bulabilmesi, bu sorunların göğüslenip sivil toplumun daha özgür, demokratik etkileşim alanlarına açılabilmesine bağlıdır.

Modern çağlarda iyimser olabilmek için önemli nedenler var. İnsansoyu bilincini gittikçe yetkin biçimlerde kullanabiliyor. Kimse bu çağda **yalnız** da değil... Yalnızlığın bittiği bir dünyada, **yeni umutlar** için de, bunlara uygun yaşama biçimlerini, örgütlenişleri ve araçları geliştirmek koşuluyla, **hak** ve olanaklar vardır.